

De regionale economie 2013

Centraal Bureau
voor de Statistiek

De regionale economie 2013

Verklaring van tekens

.	Gegevens ontbreken
*	Voorlopig cijfer
**	Nader voorlopig cijfer
x	Geheim
-	Nihil
-	(Indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
Niets (blank)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2013-2014	2013 tot en met 2014
2013/2014	Het gemiddelde over de jaren 2013 tot en met 2014
2013/'14	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2013 en eindigend in 2014
2011/'12-2013/'14	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2011/'12 tot en met 2013/'14

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress: Centraal Bureau voor de Statistiek, Grafimedia
Ontwerp: Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70, fax 070 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Bestellingen

verkoop@cbs.nl
Fax 045 570 62 68
ISBN 978-90-357-1663-6
ISSN 1877-2773

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2014.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld

Inhoud

1. Inleiding 4

- 1.1 Over deze editie van De regionale economie **5**
- 1.2 De regionale rekeningen in het kort **6**

2. Economische groei en productiestructuur 7

- 2.1 De economische ontwikkeling **8**
- 2.2 Productiestructuur provincies **11**

3. Investerings in vaste activa 12

- 3.1 Groei investeringen in Flevoland en Drenthe **13**
- 3.2 Hoge investeringen in onderzoek en ontwikkeling Zuid-Holland **16**
- 3.3 Investeringsquote hoog in Flevoland **17**

4. De arbeidsmarkt 19

Bijlagen 22

- I Tabellen **23**
- II Indeling bedrijfstakken en -klassen, gebaseerd op de SBI 2008 **29**
- III Indeling van COROP-gebieden naar provincie en landsdeel **30**

Begrippen **32**

Technische toelichting **34**

Publicaties **37**

Medewerkers **38**

1.

Inleiding

In 2013 kromp de Nederlandse economie met 0,7 procent. Er was sprake van een 'aarzelend herstel', een typering die ook in 2014 nog geldig was. De economie kromp in 2013 het sterkst in de provincie Overijssel, met maar liefst 1,4 procent. Ook in Drenthe kromp de economie met 1,2 procent sterk. Bezien over de jaren 2011-2013 heeft de economie van Drenthe ook het meest te lijden van de crisis. Het bbp kromp in deze provincie het sterkst. Qua werkloosheid valt de situatie er echter mee. Deze ligt in Drenthe vrijwel op het landelijk gemiddelde. In Flevoland is de werkloosheid met bijna 11 procent verreweg het hoogst. Ook Groningen, Friesland en Zuid-Holland kampen met een relatief hoge werkloosheid. De werkgelegenheid liep in 2013 in alle provincies terug. Het sterkst was de teruggang in Utrecht en Overijssel, en juist het minst in Flevoland. Door forensisme is de ontwikkeling van de provinciale werkgelegenheid en werkloosheid echter niet direct aan elkaar te relateren.

1.1 Over deze editie van De regionale economie

De statistieken in deze publicatie zijn (op de werkloosheid na) afkomstig van de regionale rekeningen. Deze zijn gebaseerd op de nationale rekeningen. De nationale rekeningen vormen de boekhouding van de Nederlandse economie. Onlangs zijn de nationale rekeningen gereviseerd, om aan te sluiten op de nieuwste economische inzichten en internationale afspraken en om nieuwe broninformatie te kunnen opnemen in het systeem, zonder de bestaande statistische reeksen te verstoren. Voor meer informatie over de revisie zie de website van het CBS, onder Macro-economie/Methoden/Dataverzameling/Revisie 2010. De in deze publicatie gepubliceerde statistieken wijken vanwege de revisie af van die in eerdere publicaties vanuit de regionale rekeningen.

De gereviseerde nationale rekeningen zijn in juni van dit jaar gepubliceerd. Hierna zijn de revisieresultaten doorgevoerd op het regionale niveau. In deze publicatie zijn de gereviseerde jaren 2010 tot en met 2013 beschikbaar. Daarbij is regionale informatie naar bedrijfstak alleen nog maar beschikbaar tot en met 2012. De regionale investeringen, die altijd al later beschikbaar kwamen dan de overige regionale economische statistieken, lopen op dit moment eveneens tot 2012. Vanwege het beperkte aantal gereviseerde jaren zijn in deze editie van De regionale economie geen specifieke themahoofdstukken opgenomen. Een uitgebreidere tijdreeks vanuit de regionale rekeningen en achtergrondartikelen komen in het najaar van 2015 beschikbaar.

In hoofdstuk 2 van deze editie wordt de regionale economische ontwikkeling in 2013 besproken en worden tevens conclusies getrokken over de hele beschikbare periode 2010–2013. Deze worden ook geconfronteerd met het bbp per inwoner. Verder wordt op basis van 2012-cijfers ingegaan op de regionale economische structuur. In hoofdstuk 3 wordt de ontwikkeling van de investeringen in 2012 besproken. Hierbij wordt tevens ingegaan op de bedrijfstakken die de investeringen doen en het type investeringen. In hoofdstuk 4 tenslotte wordt ingegaan op de regionale ontwikkeling van de werkgelegenheid en op de werkloosheid. De regionale verdeling van de huishoudinkomens is kort voor het afronden van deze publicatie gereedgekomen.

Hieraan is dan ook geen tekst gewijd, maar er zijn wel twee tabellen over opgenomen in de bijlage.

1.2 De regionale rekeningen in het kort

De regionale rekeningen leveren regionale cijfers over de economische groei, het bruto binnenlands product (bbp), het bbp per hoofd van de bevolking, de werkgelegenheid, de verdeling van de toegevoegde waarde over de bedrijfstakken en de bijdrage van iedere bedrijfstak aan het bbp. Daarnaast bieden de regionale rekeningen gegevens over de investeringen per regio en de regionale inkomensverdeling per regio. De regionale gegevens zijn uitsluitend beschikbaar op jaarbasis. De regionale cijfers sluiten aan op de jaarcijfers van de nationale rekeningen. De gegevens over 2013 hebben, evenals die over 2012, een voorlopig karakter. Dit wordt in grafieken en tabellen aangeduid met een sterretje achter het jaartal. Cijfers over het verslagjaar 2011 zijn definitief. Meer informatie vindt u in de technische toelichting. Alle gegevens van de regionale rekeningen zijn opgenomen in de CBS database StatLine, onder thema het Macro-economie\Regionale rekeningen. Deze is toegankelijk via de CBS website www.cbs.nl.

2.

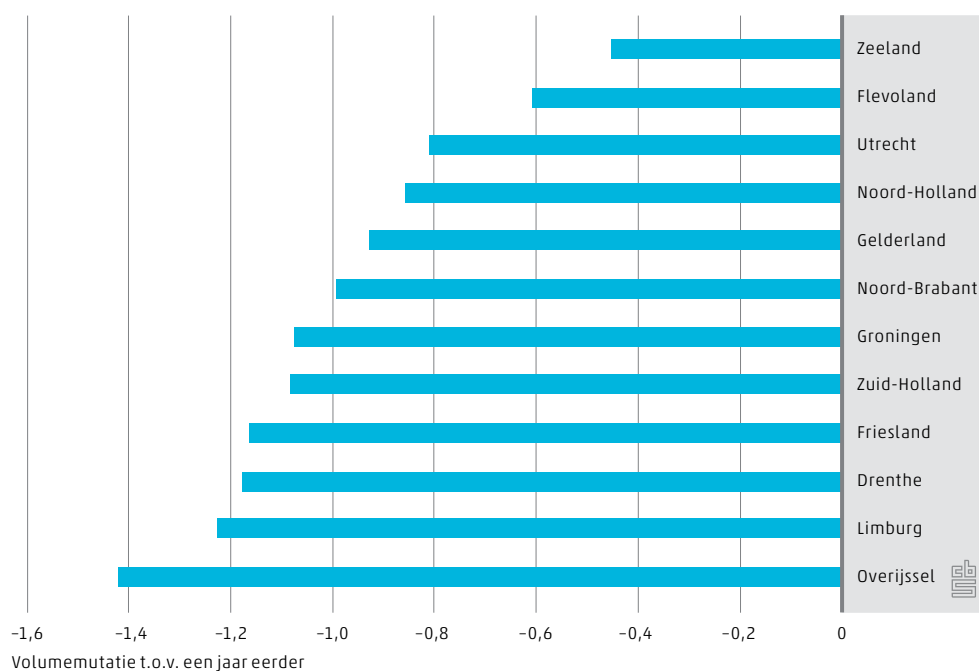
Economische groei en productiestructuur

In dit hoofdstuk worden de economische ontwikkelingen van de provincies, diverse regio's en de grote steden in 2013 besproken. Er worden ook vergelijkingen gemaakt met de jaren 2011 en 2012. In paragraaf 2.1 komen de groei van het bruto binnenlands product (bbp) en het bbp per hoofd van de bevolking aan bod. In paragraaf 2.2 wordt ingegaan op de productiestructuur van de provincies.

2.1 De economische ontwikkeling

De Nederlandse economie bevond zich in 2013 in een periode van aarzelend herstel. In tegenstelling tot 2012 waren er weer kwartalen met groei, al kromp het bbp van het gehele jaar nog met 0,7 procent ten opzichte van 2012. Ook bij het verschijnen van deze publicatie, eind 2014, is er nog altijd sprake van een 'fragiel herstel'. Regionaal waren er ook in 2013 uiteraard verschillen. Verder terugkijken blijft vanwege de revisie van de nationale rekeningen beperkt tot 2011 en 2012, maar ook hier vallen conclusies uit te trekken. Een van de belangrijkste is dat de economische krimp in Drenthe de voorbije drie jaar het sterkst was. De achterstand van Drenthe, dat toch al het laagste bbp per hoofd heeft, wordt dus groter.

2.1.1 Bbp, 2013*1)

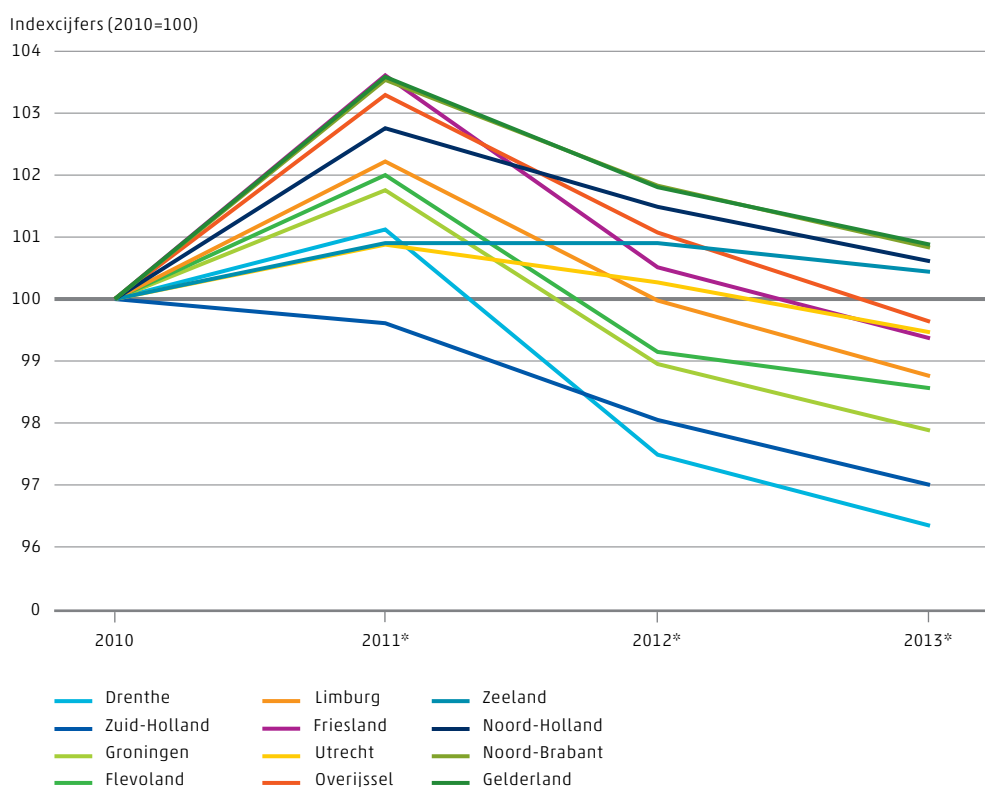
*1) Exclusief delfstoffenwinning.
Bron: CBS, regionale rekeningen.

De wintermaanden van 2013 waren bijzonder koud. Vanwege de gaswinning had dit een sterk opwaarts effect op het bbp. Exclusief delfstoffenwinning is het bbp niet met 0,7 maar met 1,0 procent gekrompen. In de noordelijke provincies is het verschil nog veel sterker: zo groeide de provincie Groningen met 4,6 procent inclusief delfstoffenwinning, maar kromp zij met 1,1 procent exclusief delfstoffenwinning.

Om de vergelijking niet door het gaseffect te laten verstoren, wordt in de provinciale vergelijking hieronder telkens de regionale ontwikkeling exclusief delfstoffenwinning besproken.

Exclusief delfstoffenwinning was er in 2013 in alle provincies sprake van krimp. De krimp was met 1,4 procent in Overijssel het grootst. In Zeeland en Flevoland was de krimp met respectievelijk 0,5 en 0,6 procent het kleinst. Bezien over de periode 2011–2013 is Drenthe de laatste jaren het hardst geraakt door de crisis. De Drentse economie lag in 2013 ruim 3 procent onder het niveau van 2010. De krimp in Drenthe werd op afstand gevolgd door die in Zuid-Holland en Groningen. Lichte groei in deze periode kenden Zeeland, Noord-Holland, Noord-Brabant en Gelderland.

2.1.2 Volume bbp (in prijzen 2010)¹⁾

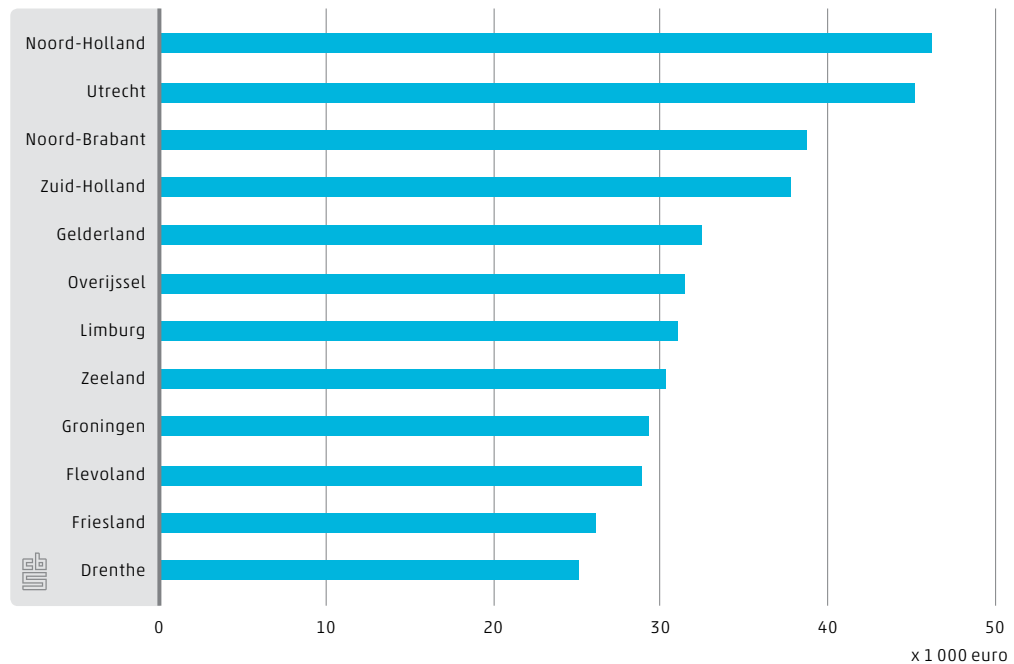

¹⁾ Exclusief delfstoffenwinning.
Bron: CBS, regionale rekeningen.

Als de groeicijfers over de voorbije paar jaar worden vergeleken met het bpp per hoofd, dan doen zich een paar opmerkelijke feiten voor. De provincie Drenthe deed het in de periode 2011–2013 het slechtst, terwijl het toch al de provincie met het laagste bpp per hoofd was. De economische ontwikkeling van Friesland, de één na armste provincie, viel de laatste paar jaar juist samen met het landelijk gemiddelde. Van de meest welvarende provincies deden Noord-Brabant en Noord-Holland het goed en behielden dus hun positie. De eveneens welvarende provincies Utrecht en Zuid-Holland presteerden juist beneden hun positie. Zeeland en Gelderland nemen qua welvarendheid een middenpositie in, maar deden het de laatste jaren beter dan gemiddeld.

2.1.3 Bbp per inwoner, 2013*1)

¹⁾ Exclusief delfstoffenwinning.
Bron: CBS, regionale rekeningen.

Kijken we dieper in de provincies, naar Corop(-plus-)gebieden, voor de periode 2011–2013 dan vallen de volgende zaken op. Binnen Drenthe, de provincie met de sterkste krimp, deed Noord-Drenthe het het slechtst. Deze regio kromp over de hele periode met gemiddeld 2,0 procent per jaar. Zuidwest-Drenthe deed het ook landelijk gezien met een gemiddelde groei van 0,7 procent goed. Wel kende deze regio juist in 2013 een sterke krimp. De provincie die het na Drenthe over de periode 2011–2013 het slechtst deed was Zuid-Holland. Met name agglomeratie 's-Gravenhage, maar ook Oost-Zuid-Holland en Groot-Rijnmond trokken het gemiddelde omlaag. In Utrecht valt de regio West op vanwege een uitzonderlijk sterke krimp. Deze hangt echter samen met een gemeentelijke herindeling, waardoor Breukelen en Loenen zijn overgegaan van regio West-Utrecht naar Stadsgewest Utrecht. De krimp in West-Utrecht is hierdoor geflatteerd. De groei in Stadsgewest Utrecht ook enigszins, maar omdat dit een economisch veel belangrijker gebied is, is het effect hier kleiner.

De provincie Gelderland groeide in de periode 2011–2013 het snelst. Hier deed de Veluwe het het best en het zuidwesten van de provincie het het slechtst. Ook Noord-Brabant deed het als gezegd relatief goed. Dit was vooral te danken aan een behoorlijke groei in Zuidoost-Noord-Brabant. De groei van Noord-Holland wordt vooral getrokken door Groot-Amsterdam. Het Gooi en Vechtstreek deed het in deze provincie het slechtst.

Van de vier grote steden inclusief omliggende gemeenten deed het stadsgewest Utrecht het in 2013 het minst slecht. De economie kromp hier met 0,6 procent, iets minder dan het landelijk gemiddelde (exclusief delfstoffenwinning). Ook over de hele periode 2011–2013 deed Utrecht het met een groei van 0,8 procent het best. Groot-Amsterdam zat hier met een groei van 0,6 procent dicht tegenaan. De overige twee grootstedelijke gebieden krompen over deze periode en zelfs in elk jaar.

De krimp in Rijnmond bedroeg 1,0 procent, die in de agglomeratie 's-Gravenhage zelfs 2,2 procent. In 2013 waren de verschillen tussen de vier gebieden overigens vrij gering. Utrecht kromp zoals gezegd met 0,6 procent, de overige drie met 0,9 à 1,1 procent.

2.2 Productiestructuur provincies

De Nederlandse economie is een diensteneconomie. Alle diensten (inclusief handel) tezamen zorgden in 2012 voor 77 procent van de toegevoegde waarde. Ruim 7 miljoen personen werken in de sector dienstverlening (inclusief handel), dat is meer dan 80 procent van het aantal werkzame personen. Het aandeel van de nijverheid (inclusief bouw) is nog maar 5 procent.

Tussen de provincies zijn er wel duidelijke verschillen in de productiestructuur te zien. In de provincies Utrecht en Noord-Holland is de dienstverlening het sterkst vertegenwoordigd. In Noord-Holland zijn zowel de handel als de overige dienstverlening sterk aanwezig, in Utrecht schiet vooral de overige dienstverlening eruit. Naast Noord-Holland is er vooral veel handel te vinden in Flevoland. De dienstverlening is relatief klein in Groningen, Zeeland en Noord-Brabant.

De provincies Zeeland en Flevoland hebben een relatief hoog aandeel in de sector landbouw; Utrecht en Noord-Holland hebben hierin juist een laag aandeel. De nijverheid is sterk vertegenwoordigd in Groningen, Zeeland en Noord-Brabant. In Groningen hangt dit hoge aandeel samen met de hoge toegevoegde waarde van de aardgaswinning. Noord-Holland en Utrecht zijn de minst industriële provincies. In de bouwnijverheid laat vooral Overijssel een hoog aandeel zien.

2.2.1 Aandeel in de bruto toegevoegde waarde in basisprijzen, 2012**

	Landbouw	Nijverheid ¹⁾	Bouw-nijverheid	Handel	Overig
	%				
Nederland	1,8	16,8	4,8	19,7	56,9
Groningen	1,3	54,4	2,5	7,9	33,7
Groningen ²⁾	2,4	18,0	4,6	14,3	60,7
Friesland	2,7	21,8	5,5	15,6	54,5
Drenthe	3,2	22,1	5,5	15,5	53,7
Overijssel	1,7	20,5	6,7	17,9	53,2
Flevoland	4,4	10,1	3,8	23,5	58,2
Gelderland	2,0	16,5	5,6	19,1	56,8
Utrecht	0,5	7,5	4,9	18,0	69,1
Noord-Holland	0,8	8,0	3,2	23,7	64,3
Zuid-Holland	2,0	12,5	5,6	21,1	58,9
Zeeland	5,3	26,1	6,0	20,1	42,4
Noord-Brabant	2,2	23,3	5,5	19,0	49,9
Limburg	2,8	21,0	4,0	19,2	52,9

Bron: CBS, regionale rekeningen.

¹⁾ Delfstoffenwinning, industrie, energie- en waterleidingbedrijven.

²⁾ Exclusief delfstoffenwinning.

3.

Investeringsen in

vaste activa

In dit hoofdstuk wordt de regionale ontwikkeling van de investeringen in vaste activa in 2012 gepresenteerd. Bij investeringen in vaste activa gaat het om materiële en immateriële activa zoals gebouwen, vervoermiddelen, machines, computers, software en minerale exploratie. In verband met de revisie van de nationale rekeningen zijn er op dit moment alleen gereviseerde regionale investeringscijfers van 2010 t/m 2012 beschikbaar.

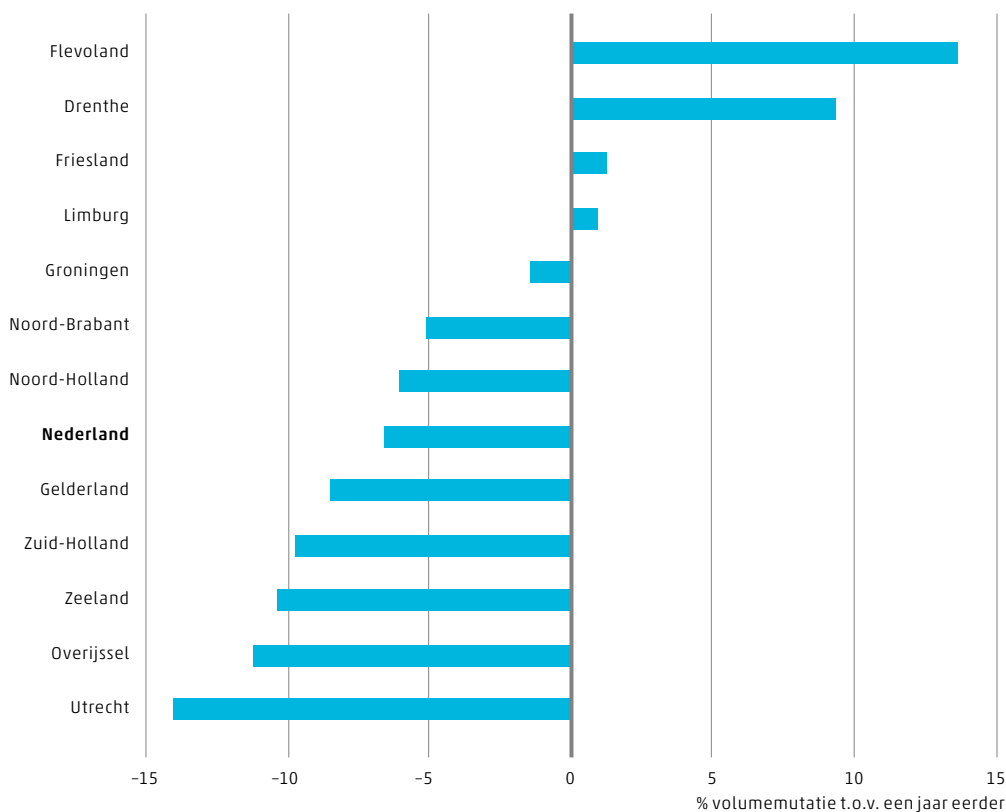
3.1 Groei investeringen in Flevoland en Drenthe

In 2012 bedroegen de totale Nederlandse investeringen in vaste activa bijna 125 miljard euro. Dit is een krimp van 6,6 procent ten opzichte van 2011. De investeringen krompen in 2012 echter niet in elke provincie. In de provincies Flevoland en Drenthe groeiden de investeringen sterk, met respectievelijk 13,6 en 8,3 procent. De investeringsgroei in Drenthe kwam door de hoge investeringen in machines, installaties en bedrijfsgebouwen. De grote toename in Flevoland kwam vooral op conto van de zakelijke dienstverlening. De zakelijke dienstverlening is in Flevoland met een aandeel van 41 procent in de totale productie de grootste bedrijfstak. In de provincies Friesland en Limburg groeiden de investeringen licht. In andere delen van Nederland krompen de investeringen. In de provincies Utrecht, Overijssel en Zeeland was de krimp met 10 à 13 procent het sterkst.

De grootste investeringen vinden doorgaans plaats vanuit de bedrijfstak verhuur van en handel in onroerend goed. Dit is inclusief de investeringen in woningen door huishoudens. In 2012 bedroegen de investeringen in deze bedrijfstak bijna 30 miljard euro. Daarmee had deze bedrijfstak een aandeel van ongeveer 24 procent in de totale investeringen. De investeringen lagen in 2012 wel 2,7 miljard euro lager dan in 2011. In de provincie Gelderland liggen de investeringen vanuit de verhuur van en handel in onroerend goed relatief het hoogst. Het aandeel van de bedrijfstak kwam hier in 2012 uit op iets meer dan 31 procent.

De bedrijfstakken overheid en zorg hebben tezamen met meer dan 23 procent eveneens een groot aandeel in de totale investeringen. Bij de overheid gaat het onder meer om investeringen in de grond-, weg- en waterbouwkundige werken. In vergelijking met 2011 is er bij de overheid en zorg 1,7 miljard euro minder geïnvesteerd. In de provincie Utrecht wordt relatief gezien het meest geïnvesteerd vanuit de overheid. Ongeveer 31 procent van de totale investeringen in Utrecht komen hier vandaan.

3.1.1 Investerings in vaste activa per provincie, 2012**

Bron: CBS, regionale rekeningen.

3.1.2 Investerings in vaste activa naar bedrijfstak, 2012**1)

	Land- bouw, bosbouw en visserij	Delf- stoffen- winning	Industrie	Energie	Water- bedrij- ven en afval- beheer	Bouw- nijver- heid	Handel, vervoer en horeca	Infor- matie en commu- nicatie	Fin- anciële dienst- verle- ning	Verhuur en handel van onroer- rend goed	Zakelijke dienst- verle- ning	Overheid en zorg	Cultuur, recre- atie, overige diensten	Totaal
Nederland	4 729	3 091	12 701	5 810	1 144	2 244	15 142	3 853	4 033	29 774	11 284	29 366	1 748	124 919
Groningen	155	102	359	344	50	44	290	102	66	768	227	910	42	3 459
Friesland	264	6	458	264	43	65	326	61	104	916	204	890	54	3 656
Drenthe	160	40	295	346	56	50	207	43	54	628	110	673	31	2 693
Overijssel	381	14	874	386	63	154	732	190	165	1 661	428	1 886	89	7 022
Flevoland	225	-	138	189	41	47	681	69	41	644	1 888	587	35	4 586
Gelderland	682	6	1 082	764	148	236	1 385	244	478	4 280	864	3 473	197	13 837
Utrecht	152	164	378	191	51	154	1 164	489	463	2 158	1 508	3 222	186	10 279
Noord-Holland	294	275	1 399	430	250	272	3 436	1 316	1 191	5 266	2 117	4 105	376	20 728
Zuid-Holland	657	177	2 973	644	182	755	4 041	728	754	6 674	2 065	7 524	403	27 576
Zeeland	200	2	463	184	24	53	444	39	41	879	81	513	31	2 953
Noord-Brabant	1 114	3	3 034	1 244	160	329	1 805	414	525	4 508	1 332	4 091	217	18 777
Limburg	445	5	1 248	824	75	84	631	157	151	1 391	461	1 429	89	6 991

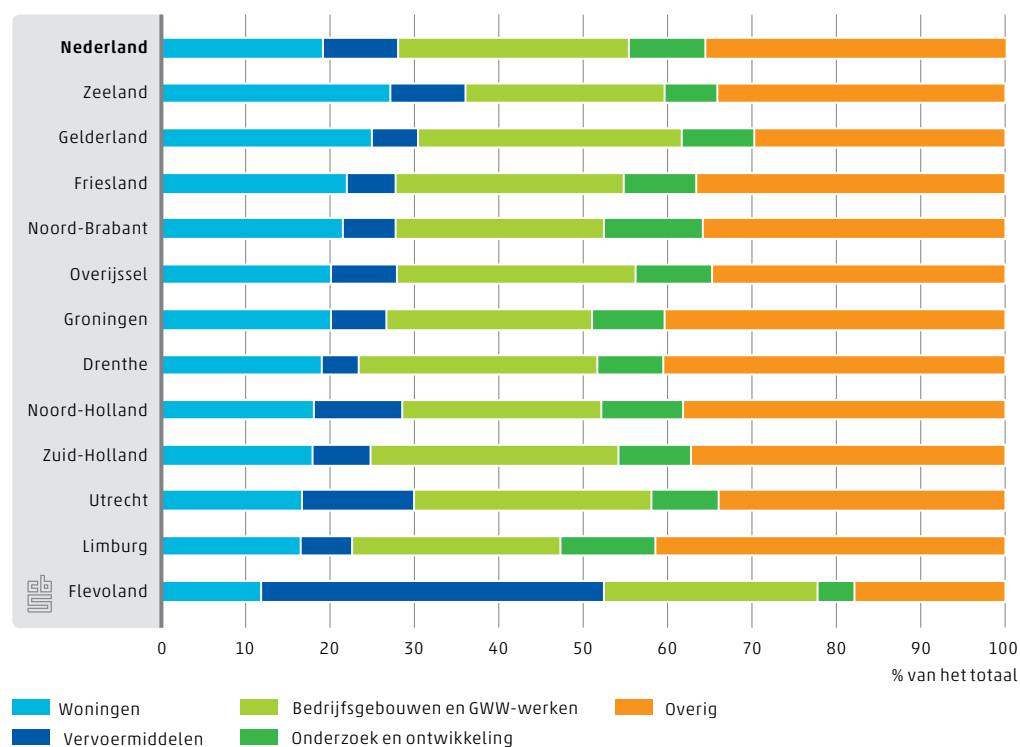
Bron: CBS, regionale rekeningen.

¹⁾ Vanwege de Extra-regio kan het voorkomen dat het weergegeven cijfer van de totale economie niet overeenstemt met de som van de provincies.

In 2012 omvatten de investeringen in woningen ongeveer 19 procent van het totaal. Dit aandeel is aanzienlijk lager dan in de jaren daarvoor. In 2008 ging nog ongeveer 27 procent van de totale investeringen naar woningen. Deze daling komt door de afgenomen vraag naar woningen sinds 2008. In de Randstedelijke provincies is het aandeel van de investeringen in woningen iets kleiner dan in de overige provincies. In Zeeland (27,3 procent) en Gelderland (25,1 procent) is het aandeel van de investeringen in woningen relatief het grootst. De provincie Flevoland investeert met 12 procent relatief het minst in woningen. Het investeringsniveau in Flevoland wordt gedomineerd door de aanwezigheid van leasebedrijven. Hierdoor is het aandeel in vervoersmiddelen erg hoog, ongeveer 29 procent.

Investerings in machines en installaties liggen met ongeveer een vijfde van alle investeringen in de provincie Limburg het hoogst. Dit komt omdat de industrie hier een relatief groot aandeel heeft in de totale toegevoegde waarde. De provincies Drenthe en Groningen nemen met respectievelijk 20 en 18,9 procent een tweede plaats in. De hoge percentages in de noordelijke provincies hangen samen met het relatief grote aandeel van de winning van delfstoffen. Zeeland, een provincie met traditioneel een hoog aandeel investeringen in machines, kwam in 2012 op de vierde plaats, met 17,8 procent.

3.1.3 Investerings in vaste activa naar type, 2012**

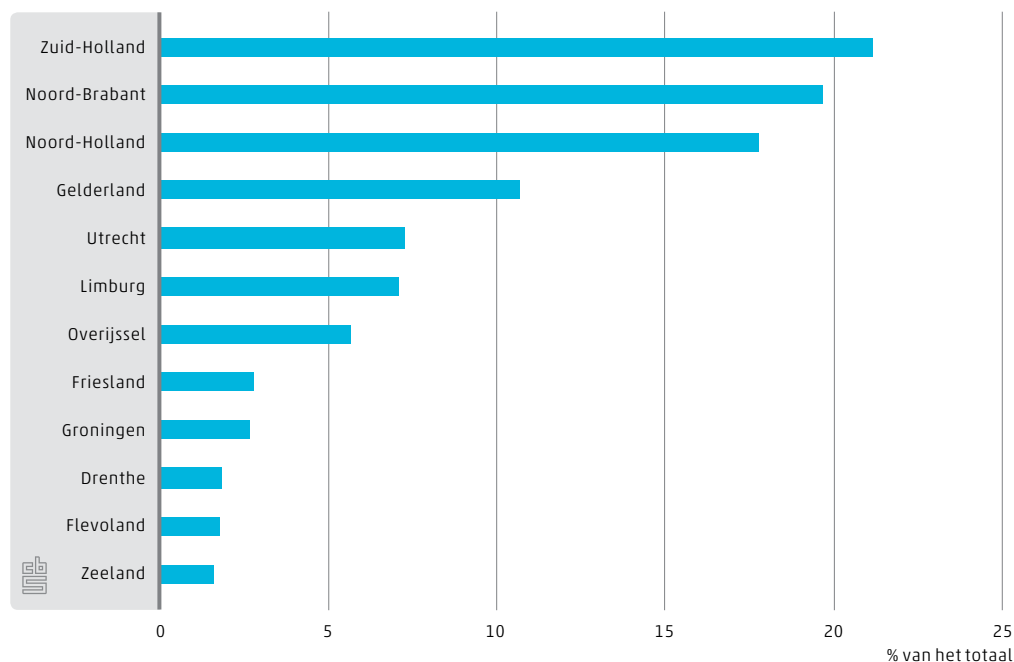
3.2 Hoge investeringen in onderzoek en ontwikkeling Zuid-Holland

Volgens de nieuwste richtlijnen voor het samenstellen van de nationale rekeningen moet geld dat is uitgegeven aan onderzoek en ontwikkeling als een investering worden geregistreerd. Daarvóór werden deze als lopende uitgaven gezien. In deze publicatie wordt daarom voor het eerst een uitsplitsing van de investeringen naar onderzoek en ontwikkeling gedaan naar provincies. In 2012 bedroegen de totale investeringen in onderzoek en ontwikkeling ruim 11 miljard euro. Bedrijven namen hiervan twee derde deel voor hun rekening.

Met een aandeel van 38 procent in de totale investeringen van in onderzoek en ontwikkeling, oftewel 4,3 miljard euro, is de industriële sector de drijvende kracht achter de technologische innovatie in Nederland. Investeringen in het onderwijs namen in 2012 met ruim 22 procent een tweede plaats in. Binnen de industrie investeert de elektrotechnische industrie het meest in onderzoek en ontwikkeling (50 procent), gevolgd door de raffinaderijen en de chemie (39 procent). De rest van de investeringen worden gedaan door de voedingsmiddelenindustrie.

De provincie Zuid-Holland had in 2012 het grootste aandeel in de investeringen in onderzoek en ontwikkeling. Ongeveer een vijfde van dit type investeringen werd in deze provincie gerealiseerd. Noord-Brabant (20 procent) en Noord-Holland (18 procent) volgden Zuid-Holland op de voet. De veel dunnerbevolkte provincies zoals Zeeland, Flevoland en de noordelijke provincies, dragen uiteraard veel minder bij.

3.2.1 Investeringen in onderzoek en ontwikkeling, 2012**

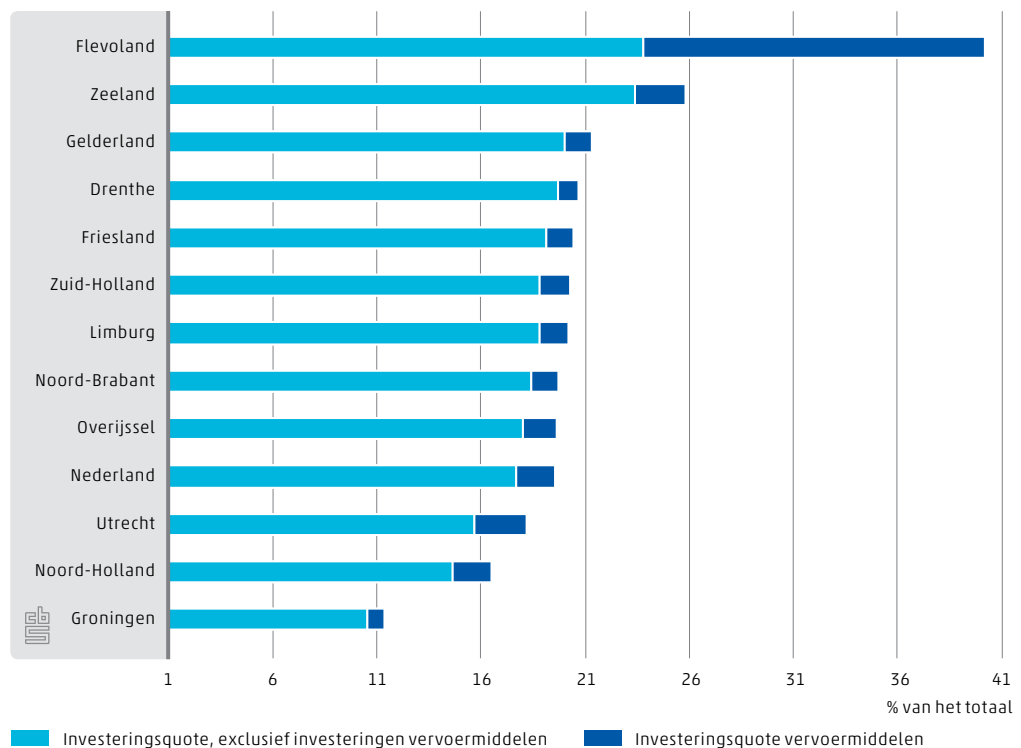

Bron: CBS, regionale rekeningen.

3.3 Investeringsquote hoog in Flevoland

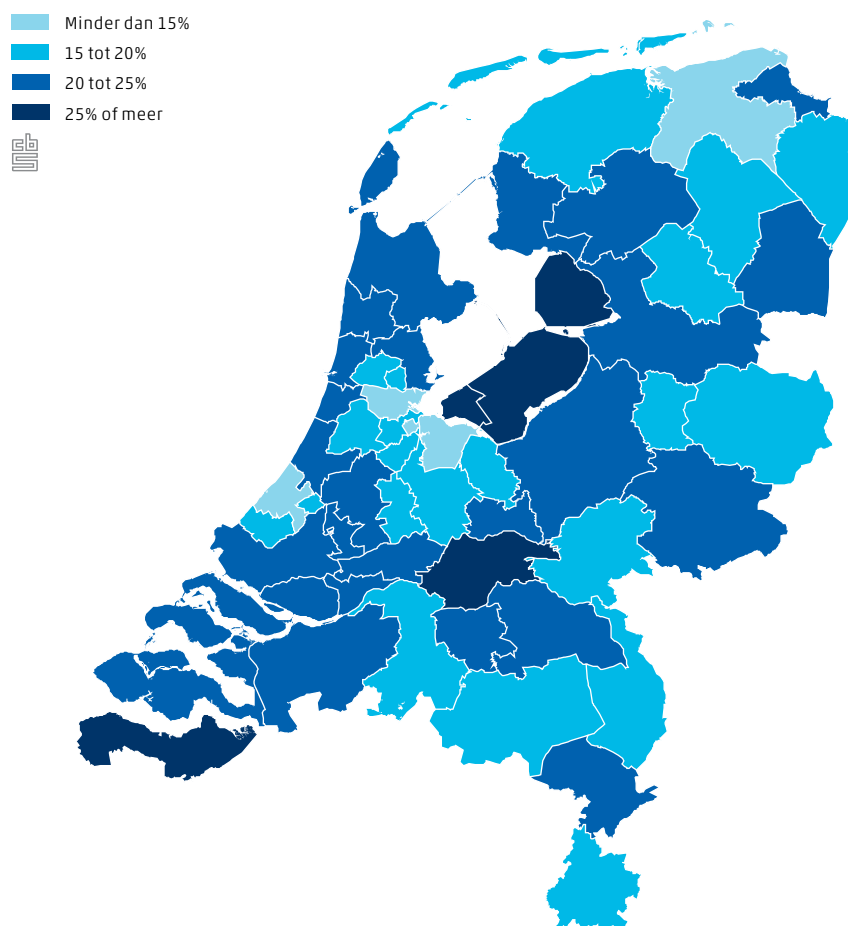
De investeringsquote geeft de investeringen als percentage van het bbp. In 2012 was de investeringsquote in Nederland bijna 19,5 procent, iets lager dan in 2011. De investeringsquote in Flevoland was in 2012 met ongeveer 40 procent van het bruto regionaal product het hoogste van alle provincies en ook een stuk hoger dan in 2011 (34,5 procent). Als vervoermiddelen niet in de vergelijking worden meegenomen, dan valt de investeringsquote van Flevoland in 2012 terug tot het niveau van Zeeland. De provincie Groningen had evenals in 2011 de laagste investeringsquote (11,3 procent). De hoge toegevoegde waarde vanwege de delfstoffenwinning is hiervoor verantwoordelijk. Als de delfstoffenwinning buiten beschouwing wordt gelaten, dan ligt het niveau van de investeringen in Groningen bijna één procentpunt boven het landelijke gemiddelde van 19,5 procent. De investeringsquote van Noord-Holland valt dan met 16,5 procent het laagste uit.

3.3.1 Investeringsquote provincies, 2012**

Van de 52 regionale gebieden in Nederland kende de regio Almere met 48 procent de hoogste investeringsquote, gevolgd door Flevoland-Midden (35 procent). Het type investeringen vanuit Almere en Flevoland-Midden was wel verschillend. In Almere werd in 2012 voor 48 procent van het bruto regionaal product in vervoermiddelen geïnvesteerd, terwijl de investeringen in Flevoland-Midden voor 34 procent in grond-, weg- en waterbouwkundige werken (GWW) werden gedaan. De regio's Overig Groningen en Amsterdam kenden in 2012 de laagste investeringsquote (minder dan 15 procent).

3.3.2 Investeringsquote, 2012**

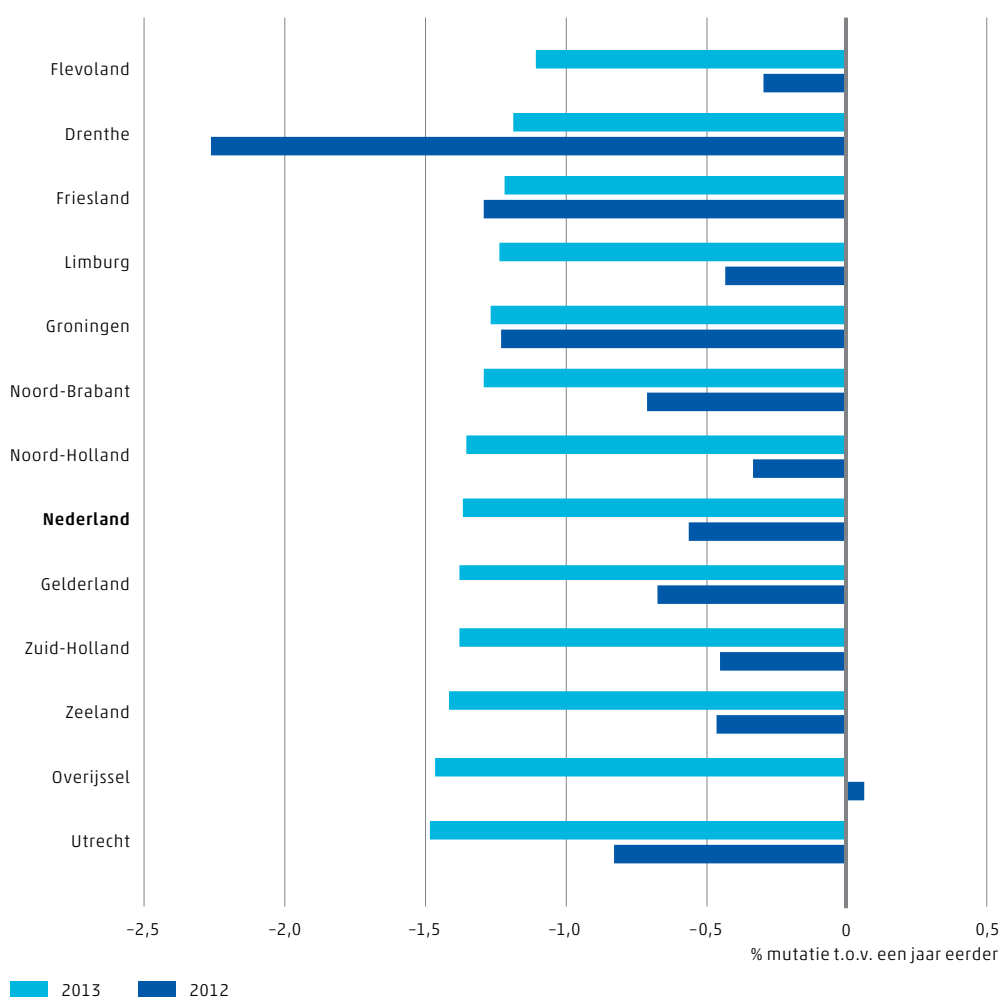
4.

De arbeidsmarkt

In dit hoofdstuk wordt de arbeidsmarkt van de provincies en de grote steden besproken. Er wordt ingegaan op de werkgelegenheidsontwikkeling en de hoogte van de werkloosheid. Verder wordt er een vergelijking gemaakt met de werkloosheid in de Europese Unie.

De aanhoudende periode van laagconjunctuur zorgde ook in 2013 voor een verdere verslechtering van de arbeidsmarkt. Deze kon eind 2013 getypeerd worden als 'zeer ruim'. De werkgelegenheid liep met 1,4 procent terug en het aantal werklozen steeg met 149 duizend. De werkloosheid bedroeg gemiddeld 8,3 procent van de beroepsbevolking. De werkgelegenheid daalde in 2013 in alle provincies. Tussen de provincies waren er geen grote verschillen. In de provincie Flevoland daalde de werkgelegenheid met 1,1 procent het minst. Flevoland deed het economisch gezien in 2013 ook veel beter dan gemiddeld, maar had met bijna 11 procent van de beroepsbevolking verreweg de hoogste werkloosheid. De relatie tussen de economische ontwikkeling van en de werkloosheid in een provincie is vrij zwak, vanwege de forensenstromen. In Flevoland zijn deze relatief groot. Veel inwoners van Almere zijn voor hun werk georiënteerd op (Groot-)Amsterdam. Naast Flevoland was de werkloosheid ook in Groningen, Friesland en Zuid-Holland met 9 procent of meer verhoudingsgewijs hoog.

4.0.1 Arbeidsvolume werkzame personen

In Zeeland lag de werkloosheid met minder dan 6 procent relatief laag. In Zeeland nemen de landbouw, visserij en de hieraan gerelateerde industrieën een vooraanstaande plaats in en deze zijn relatief ongevoelig voor conjuncturele schommelingen. Daarnaast doet de chemische industrie het onverminderd goed. Ook is de vergrijzing hier al verder voortgeschreden dan in de meeste andere provincies. Dat een grote groep ouderen jaarlijks de pensioengerechtigde leeftijd bereikt, geeft een drukkend effect op de werkloosheid. Zeeland komt ook voor in het Europese rijtje met gebieden waar de laagste werkloosheid heerst. In 2011 stond Zeeland zelfs op de derde plaats, achter Tirol en Salzburg, beide met een werkloosheidspercentage van 2,5 procent. Volgens de internationale definitie zitten alle Nederlandse provincies onder het Europese gemiddelde van 10,8 procent.

4.0.2 Werkloosheid

	2010	2011	2012	2013	2013 ¹⁾
	% beroepsbevolking				
Groningen	6,8	7,3	7,5	9,6	7,5
Friesland	6,0	5,7	7,0	9,3	7,8
Drenthe	6,1	5,6	7,0	8,2	6,5
Overijssel	5,3	5,3	6,4	8,4	6,7
Flevoland	6,5	6,3	8,0	10,9	9,2
Gelderland	4,8	5,0	5,7	7,6	6,1
Utrecht	4,6	4,7	5,7	7,5	5,8
Noord-Holland	5,2	5,3	6,3	8,1	6,6
Zuid-Holland	5,9	6,1	7,6	9,0	7,4
Zeeland	3,9	3,7	4,1	5,8	4,7
Noord-Brabant	5,3	4,8	5,8	7,5	6,1
Limburg	6,1	5,1	5,5	8,3	6,7
Stadsgewest Utrecht	4,8	4,9	6,0	8,2	.
Groot-Amsterdam	5,8	6,1	6,9	8,9	.
Agglomeratie 's-Gravenhage	6,0	7,1	9,2	9,5	.
Rijnmond	7,2	7,8	9,6	11,4	.
Nederland	5,4	5,4	6,4	8,3	6,7
Europese Unie ¹⁾	9,6	9,6	10,4	10,8	10,8

Bron: CBS, Enquête beroepsbevolking en Eurostat.

¹⁾ Volgens de internationale definitie.

In de vier grote steden daalde de werkgelegenheid met 0,4 à 0,5 procentpunt sneller dan het landelijke gemiddelde. Van de vier grote steden lag de werkloosheid in 2013 verreweg het hoogst in Rotterdam en omstreken: ruim 11 procent van de beroepsbevolking in het Rijnmondgebied was werkloos. De werkloosheid is hier gedurende de crisisperiode met 6,0 procentpunt ook het sterkst gestegen. Het minst steeg de werkloosheid in het Stadsgewest Utrecht. De werkloosheid lag hier in 2013 met 8,2 procent dan ook het laagst van de vier grote steden.

Bijlagen

I Tabellen

1.1 Regionale economische groei

COROP-gebied	2011	2012**	2013*
	% volumemutatie		
Oost-Groningen	9,9	-3,8	-1,8
Delfzijl e.o.	9,2	2,9	-3,2
Overig Groningen	-4,9	-1,8	5,7
Noord-Friesland	3,1	-4,6	0,2
Zuidwest-Friesland	-0,9	-3,1	-0,7
Zuidoost-Friesland	6,8	0,0	-1,3
Noord-Drenthe	-0,3	-5,0	-0,5
Zuidoost-Drenthe	0,0	-2,5	0,2
Zuidwest-Drenthe	4,8	-1,6	-1,1
Noord-Overijssel	4,0	-1,7	-0,9
Zuidwest-Overijssel	1,2	-3,5	-1,4
Twente	3,3	-2,2	-1,8
Almere	1,4	-3,8	-0,5
Flevoland-Midden	1,5	-1,9	-0,8
Noordoostpolder en Urk	5,4	-1,5	-0,7
Veluwe	0,2	-2,1	-1,0
Achterhoek	-0,5	2,3	-2,0
Aggl. Arnhem/Nijmegen	-0,1	0,2	-1,3
Zuidwest-Gelderland	-0,4	2,6	-1,9
Utrecht-West	-11,4	-3,6	-1,2
Stadsgewest Amersfoort	0,9	-1,7	-1,2
Stadsgewest Utrecht	2,8	0,3	-0,6
Zuidoost-Utrecht	-1,5	-2,1	-1,2
Kop van Noord-Holland	1,2	-1,8	-0,8
Alkmaar en omgeving	2,3	-1,1	-1,0
IJmond	-1,1	-0,3	0,3
Agglomeratie Haarlem	0,7	-2,2	-0,6
Zaanstreek	2,4	-0,7	-0,4
Amsterdam	3,8	-2,2	-0,9
Overig Agglomeratie Amsterdam	3,2	3,1	-1,1
Edam-Volendam e.o.	0,3	-1,3	-0,6
Haarlemmermeer e.o.	4,3	1,7	-0,8
Het Gooi en Vechtstreek	-0,3	-3,8	-1,2
Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	2,0	-0,7	-0,6
Agglomeratie's-Gravenhage (Excl. Zoetermeer)	-3,1	-3,0	-0,9
Zoetermeer	-1,6	-0,4	-0,9
Delft en Westland	2,2	-1,0	-1,0
Oost-Zuid-Holland	-0,7	-3,0	-1,5
Rijnmond	-0,5	-1,5	-1,1
Overig Groot-Rijnmond	2,9	1,8	-1,1
Drechtsteden	2,0	0,5	-1,4
Overig Zuidoost-Zuid-Holland	0,4	-2,5	-1,2
Zeeuwsch-Vlaanderen	4,0	-0,1	0,8
Overig Zeeland	-0,4	0,1	-1,0
West-Noord-Brabant	3,9	-2,0	-1,0
Midden-Noord-Brabant	2,8	-2,4	-1,0
Stadsgewest 's-Hertogenbosch	-0,7	-2,2	-1,2
Overig Noordoost-Noord-Brabant	5,2	0,6	-0,8
Zuidoost-Noord-Brabant	4,7	-1,7	-0,9
Noord-Limburg	3,3	-1,6	-0,8
Midden-Limburg	2,5	-3,2	-1,2
Zuid-Limburg	1,7	-2,1	-1,4

Bron: CBS, regionale rekeningen.

1.2 Regionale economische groei

	2011	2012**	2013*
	% volumemutatie		
Totaal Nederland	1,7	-1,6	-0,7
Groningen	-2,9	-1,8	4,6
Friesland	3,8	-2,9	-0,4
Drenthe	1,2	-3,2	-0,4
Overijssel	3,3	-2,2	-1,4
Flevoland	2,0	-2,8	-0,6
Gelderland	3,6	-1,7	-0,9
Utrecht	0,9	-0,6	-0,8
Noord-Holland	2,8	-1,2	-0,8
Zuid-Holland	-0,4	-1,6	-1,0
Zeeland	0,9	0,0	-0,5
Noord-Brabant	3,5	-1,6	-1,0
Limburg	2,2	-2,2	-1,2
Exclusief delfstoffenwinning			
Groningen	1,7	-2,8	-1,1
Friesland	3,6	-3,0	-1,2
Drenthe	1,1	-3,6	-1,2

Bron: CBS, regionale rekeningen.

1.3 Bruto binnenlands product per inwoner

	2010*	2011	2012**	2013*
	1 000 euro			
Totaal Nederland	38,0	38,5	38,2	38,3
Groningen	49,4	50,9	52,6	54,6
Friesland	26,8	28,0	27,7	28,0
Drenthe	26,5	27,1	26,6	26,9
Overijssel	31,0	31,9	31,4	31,4
Flevoland	29,6	29,7	28,8	28,9
Gelderland	31,7	32,7	32,4	32,5
Utrecht	45,7	45,6	45,6	45,3
Noord-Holland	46,6	46,8	46,4	46,3
Zuid-Holland	38,9	38,5	38,3	38,0
Zeeland	29,3	30,0	30,1	30,3
Noord-Brabant	38,1	39,2	38,6	38,8
Limburg	30,9	31,7	30,9	31,1
Exclusief delfstoffenwinning				
Groningen	29,3	29,7	29,2	29,3
Friesland	25,5	26,4	26,0	26,2
Drenthe	25,3	25,6	25,0	25,1

Bron: CBS, regionale rekeningen.

1.4 Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)¹⁾

	2010*	2011	2012**	2013*
	mld euro			
Totaal Nederland	567,8	579,6	578,9	578,5
Groningen	25,6	26,6	27,6	28,6
Friesland	15,6	16,3	16,2	16,3
Drenthe	11,7	12,0	11,8	11,8
Overijssel	31,5	32,7	32,4	32,2
Flevoland	10,4	10,5	10,3	10,4
Gelderland	57,0	59,2	58,9	58,9
Utrecht	50,3	50,7	51,2	50,9
Noord-Holland	112,4	114,1	113,9	113,9
Zuid-Holland	123,1	122,9	123,2	122,2
Zeeland	10,0	10,3	10,4	10,4
Noord-Brabant	83,9	86,9	86,1	86,4
Limburg	31,2	32,1	31,4	31,4
Exclusief delfstoffenwinning				
Groningen	15,2	15,6	15,4	15,3
Friesland	14,8	15,4	15,2	15,2
Drenthe	11,2	11,3	11,1	11,1

Bron: CBS, regionale rekeningen.

¹⁾ Vanwege de Extra-regio kan het voorkomen dat het weergegeven cijfer van de totale economie niet overeenstemt met de som van de provincies.

1.5 Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen), 2013^{*1)}

	Landbouw	Nijverheid	Commerciële dienstverlening	Niet-commerciële dienstverlening	Alle economische activiteiten
	mld euro				
Totaal Nederland	11,4	128,2	293,8	145,2	578,5
Groningen	0,4	16,7	6,0	5,5	28,6
Friesland	0,5	4,5	6,5	4,8	16,3
Drenthe	0,4	3,3	4,4	3,7	11,8
Overijssel	0,7	8,7	13,9	9,0	32,2
Flevoland	0,5	1,4	5,7	2,7	10,4
Gelderland	1,4	13,0	27,5	17,1	58,9
Utrecht	0,3	6,3	30,4	14,0	50,9
Noord-Holland	0,9	12,5	75,4	25,0	113,9
Zuid-Holland	2,6	21,4	65,3	32,8	122,2
Zeeland	0,6	3,3	4,0	2,5	10,4
Noord-Brabant	2,1	24,9	40,5	18,8	86,4
Limburg	1,0	7,7	13,9	8,8	31,4
Exclusief delfstoffenwinning					
Groningen	0,4	3,4	6,0	5,5	15,3
Friesland	0,5	3,4	6,5	4,8	15,2
Drenthe	0,4	2,5	4,4	3,7	11,1

Bron: CBS, regionale rekeningen.

¹⁾ Vanwege de Extra-regio kan het voorkomen dat het weergegeven cijfer van de totale economie niet overeenstemt met de som van de provincies.

1.6 Totale investeringen in vaste activa¹⁾

	2010*	2011	2012**
	mln euro		
Totaal Nederland	128 114	133 730	124 919
Groningen	3 751	3 511	3 459
Friesland	3 795	3 611	3 656
Drenthe	2 619	2 463	2 693
Overijssel	6 916	7 909	7 022
Flevoland	4 900	4 036	4 586
Gelderland	13 385	15 118	13 837
Utrecht	11 504	11 953	10 279
Noord-Holland	22 158	22 057	20 728
Zuid-Holland	30 245	30 554	27 576
Zeeland	2 918	3 295	2 953
Noord-Brabant	18 573	19 796	18 777
Limburg	6 320	6 926	6 991

Bron: CBS, regionale rekeningen.

¹⁾ Vanwege de Extra-regio kan het voorkomen dat het weergegeven cijfer van de totale economie niet overeenstemt met de som van de provincies.

1.7 Investeringen in vaste activa naar type, 2012**

	Woningen	Bedrijfs gebouwen	GWV werken	Vervoer middelen	Machines en installaties	Computer-programmatuur en databanken	Onderzoek en ontwikkeling	Overige investeringen in vaste activa	Totaal
	%								
Totaal Nederland	19,1	14,5	12,9	8,9	13,3	11,7	9,0	10,5	100
Groningen	20,2	11,9	12,4	6,6	18,9	11,2	8,6	10,2	100
Friesland	22,0	15,9	11,2	5,7	16,7	10,2	8,5	9,7	100
Drenthe	19,1	14,4	13,9	4,4	20,0	9,9	7,8	10,5	100
Overijssel	20,2	16,5	11,8	7,8	13,6	11,2	9,0	9,9	100
Flevoland	11,9	11,2	14,2	40,6	7,0	5,4	4,3	5,4	100
Gelderland	25,1	17,8	13,4	5,5	9,8	10,6	8,7	9,1	100
Utrecht	16,7	13,7	14,4	13,4	8,6	14,2	7,9	11,0	100
Noord-Holland	18,2	14,6	9,0	10,6	8,7	15,9	9,6	13,5	100
Zuid-Holland	18,0	15,7	13,6	7,0	14,4	11,9	8,6	10,7	100
Zeeland	27,3	13,2	10,5	8,8	17,8	7,8	6,2	8,4	100
Noord-Brabant	21,6	13,0	11,7	6,3	15,8	10,8	11,7	9,1	100
Limburg	16,6	14,3	10,3	6,2	20,7	10,9	11,4	9,7	100

Bron: CBS, regionale rekeningen.

1.8 Arbeidsvolume werknemers¹⁾

	2010*	2011	2012**	2013*
	1 000 arbeidsjaren			
Totaal Nederland	5 955,3	5 958,2	5 903,9	5 792,7
Groningen	176,4	177,8	174,5	171,5
Friesland	174,4	174,5	172,3	168,9
Drenthe	137,7	137,8	133,4	131,1
Overijssel	369,2	373,3	368,8	361,4
Flevoland	110,4	109,7	109,0	107,2
Gelderland	659,7	664,3	659,0	646,3
Utrecht	534,3	531,0	530,2	519,9
Noord-Holland	1 104,1	1 115,8	1 108,7	1 087,7
Zuid-Holland	1 324,1	1 301,9	1 292,0	1 267,7
Zeeland	108,4	109,6	108,7	106,8
Noord-Brabant	892,9	896,4	887,3	870,6
Limburg	356,7	359,2	353,0	346,7

Bron: CBS, regionale rekeningen.

¹⁾ Vanwege de Extra-regio kan het voorkomen dat het weergegeven cijfer van de totale economie niet overeenstemt met de som van de provincies.

1.9 Arbeidsvolume werkzame personen¹⁾

	2010*	2011	2012**	2013*
	1 000 arbeidsjaren			
Totaal Nederland	7 055,8	7 098,6	7 058,6	6 962,0
Groningen	213,4	216,2	213,4	210,8
Friesland	224,0	225,9	224,3	221,4
Drenthe	171,4	172,4	168,5	166,5
Overijssel	441,9	448,2	444,5	437,9
Flevoland	135,5	136,1	135,7	134,2
Gelderland	792,6	801,4	797,8	786,8
Utrecht	614,6	614,8	615,2	606,2
Noord-Holland	1 298,6	1 318,8	1 314,4	1 296,6
Zuid-Holland	1 533,6	1 520,8	1 513,8	1 492,4
Zeeland	136,8	138,4	137,8	136,1
Noord-Brabant	1 060,2	1 068,1	1 060,9	1 046,3
Limburg	426,1	430,7	425,4	420,0

Bron: CBS, regionale rekeningen.

¹⁾ Vanwege de Extra-regio kan het voorkomen dat het weergegeven cijfer van de totale economie niet overeenstemt met de som van de provincies.

1.10 Primaire inkomensverdeling per inwoner, 2012**

	Gemengd Inkomen	Beloning werknemers	Ontvangen Inkomen uit vermogen	Betaalde Inkomen uit vermogen	Primair Inkomen
	euro				
Totaal Nederland	1692	19 117	2 847	515	23 141
Groningen	1 683	16 671	2 307	415	20 246
Friesland	1 615	15 144	2 555	434	18 880
Drenthe	1 835	16 263	2 377	462	20 013
Overijssel	1 711	16 080	2 296	448	19 639
Flevoland	1 838	19 583	1 893	591	22 723
Gelderland	1 688	17 071	2 747	486	21 020
Utrecht	1 652	21 594	3 229	591	25 884
Noord-Holland	2 057	21 970	3 284	579	26 732
Zuid Holland	1 596	20 741	3 049	509	24 877
Zeeland	1 415	16 469	2 394	461	19 817
Noord-Brabant	1 624	18 841	3 002	535	22 932
Limburg	1 333	17 323	2 287	481	20 462

Bron: CBS, regionale rekeningen.

1.11 Secundaire inkomensverdeling per inwoner, 2012**

	Belasting op inkomen en vermogen	Sociale Premies	Betaalde inkomens- overdrachten	Beschikbaar Inkomen	Sociale uitkeringen	Ontvangen inkomens- overdrachten
	euro					
Totaal Nederland	3 061	9 801	1 439	17 329	7 039	1 450
Groningen	2 273	9 052	435	16 616	7 741	389
Friesland	2 214	8 254	937	15 321	7 143	703
Drenthe	2 456	8 924	747	15 700	7 345	469
Overijssel	2 223	8 537	985	15 082	6 565	623
Flevoland	2 410	9 758	777	16 687	5 477	1 432
Gelderland	2 617	9 042	1 235	15 960	6 724	1 110
Utrecht	3 768	10 670	1 614	17 878	6 929	1 117
Noord-Holland	3 987	10 927	1 835	19 724	7 531	2 210
Zuid Holland	3 392	10 393	1 840	18 142	6 888	2 002
Zeeland	2 633	8 645	644	15 737	6 956	886
Noord-Brabant	2 934	9 649	1 556	17 254	6 828	1 633
Limburg	2 476	9 326	1 212	16 312	7 967	897

Bron: CBS, regionale rekeningen.

II Indeling bedrijfstakken en -klassen, gebaseerd op de SBI 2008

Letter	Bedrijfsklassen	Bedrijfstakken	Vierdeling
A	Landbouw, bosbouw en visserij	A Landbouw, bosbouw en visserij	A Landbouw, bosbouw en visserij
B	Delfstoffenwinning	B Delfstoffenwinning	B-F Nijverheid
C	Industrie	C Industrie	
D	Energievoorziening	D Energievoorziening	
E	Waterbedrijven en afvalbeheer	E Waterbedrijven en afvalbeheer	
		B-E Nijverheid (geen bouw) en energie	
F	Bouwnijverheid	F Bouwnijverheid	
G	Handel	G-I Handel, vervoer en horeca	G-N Commerciële dienstverlening
H	Vervoer en opslag		
I	Horeca		
J	Informatie en communicatie	J Informatie en communicatie	
K	Financiële dienstverlening	K Financiële dienstverlening	
L	Verhuur van en handel in onroerend goed	L Verhuur van en handel in onroerend goed	
M	Specialistische zakelijke diensten	M-N Zakelijke dienstverlening	
N	Verhuur en overige zakelijke diensten		
O	Openbaar bestuur en overheidsdiensten	O-Q Overheid en zorg	O-U Niet-commerciële dienstverlening
P	Onderwijs		
Q	Gezondheids- en welzijnszorg		
R	Cultuur, sport en recreatie	R-U Cultuur, Recreatie, overige diensten	
S	Overige dienstverlening		
T	Huishoudens		
U	Extraterritoriale organisaties		

III Indeling van COROP-gebieden naar provincie en landsdeel

Nr.	COROP-gebied	Provincie	Landsdeel
0100	Oost-Groningen	Groningen	Noord
0200	Delfzijl e.o.		
0300	Overig Groningen		
0400	Noord-Friesland	Friesland	
0500	Zuidwest-Friesland		
0600	Zuidoost-Friesland		
0700	Noord-Drenthe	Drenthe	
0800	Zuidoost-Drenthe		
0900	Zuidwest-Drenthe		
1000	Noord-Overijssel	Overijssel	Oost
1100	Zuidwest-Overijssel		
1200	Twente		
4000	Flevoland	Flevoland	
4001	Almere		
4002	Flevoland-Midden		
4003	Noordoostpolder en Urk		
1300	Veluwe	Gelderland	
1400	Achterhoek		
1500	Agglomeraties Arnhem en Nijmegen		
1600	Zuidwest-Gelderland		
1700	Utrecht	Utrecht	West
1701	Utrecht-West		
1702	Stadsgewest Amersfoort		
1703	Stadsgewest Utrecht		
1704	Zuidoost-Utrecht		
1800	Kop van Noord-Holland	Noord-Holland	
1900	Alkmaar e.o.		
2000	IJmond		
2100	Agglomeratie Haarlem		
2200	Zaanstreek		
2300	Groot-Amsterdam		
2311	Amsterdam		
2321	Overig Agglomeratie Amsterdam		
2322	Edam-Volendam e.o.		
2323	Haarlemmermeer e.o.		
2400	Het Gooi en Vechtstreek		
2500	Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	Zuid-Holland	
2600	Agglomeratie 's-Gravenhage		
2601	Agglomeratie 's-Gravenhage excl. Zoetermeer		
2602	Zoetermeer		
2700	Delft en Westland		
2800	Oost-Zuid-Holland		
2900	Groot-Rijnmond		
2910	Rijnmond		
2920	Overig Groot-Rijnmond		
3000	Zuidoost-Zuid-Holland		
3001	Drechtsteden		
3002	Overig Zuidoost-Zuid-Holland		
3100	Zeeuwsch-Vlaanderen	Zeeland	
3200	Overig Zeeland		

Indeling van COROP-gebieden naar provincie en landsdeel (slot)

Nr.	COROP-gebied	Provincie	Landsdeel
3300	West-Noord-Brabant	Noord-Brabant	Zuid
3400	Midden-Noord-Brabant		
3500	Noordoost-Noord-Brabant		
3510	Stadsgewest 's-Hertogenbosch		
3520	Overig Noordoost-Noord-Brabant		
3600	Zuidoost-Noord-Brabant		
3700	Noord-Limburg	Limburg	
3800	Midden-Limburg		
3900	Zuid-Limburg		

Begrippen

Arbeidsvolume werkzame personen

De hoeveelheid arbeid die is ingezet in het arbeidsproces; deze wordt uitgedrukt in arbeidsjaren of gewerkte uren. Werkzame personen zijn alle personen (werknemers en zelfstandigen) die bijdragen aan de Nederlandse productie, ongeacht leeftijd, het aantal uren dat men werkt of het land waarin men woont.

Bruto binnenlands product

Het bruto binnenlands product (bbp) tegen marktprijzen is het eindresultaat van de productieve activiteiten van de ingezeten productie-eenheden. Het is gelijk aan de toegevoegde waarde tegen basisprijzen van alle bedrijfsklassen, aangevuld met enkele transacties die niet naar bedrijfsklassen worden verdeeld.

Bruto toegevoegde waarde

De bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen is gelijk aan het verschil tussen de productie in basisprijzen en het intermediair verbruik tegen aankooprijzen.

COROP-gebied

De naam COROP is afgeleid van de naam van een interdepartementale commissie die de betreffende regionale indeling van Nederland omstreeks 1970 heeft ontworpen. Voluit luidde de naam van deze commissie: Coördinatiecommissie Regionaal OnderzoeksProgramma.

Economische groei:

De volumemutatie van het bruto binnenlands product tegen marktprijzen. Voor het bepalen van de regionale volumemutaties van de toegevoegde waarde, worden nationale volumemutaties per bedrijfsgroep toegepast op de regionale productiestructuren. Prijsontwikkelingen van de geproduceerde en verbruikte goederen en diensten in de verschillende regio's worden gelijk verondersteld.

Grote steden (G4)

In deze publicatie zijn de grote steden gedefinieerd als kerngemeente plus omliggend gebied. Amsterdam betreft COROP-gebied Groot-Amsterdam, Rotterdam betreft COROP-subgebied Rijnmond, Den Haag omvat COROP-gebied Agglomeratie 's-Gravenhage en Utrecht ten slotte omvat COROP-plusgebied stadsgewest Utrecht.

Investerings in vaste activa

Investerings in vaste activa zijn uitgaven voor geproduceerde materiële of immateriële activa die langer dan een jaar in het productieproces worden gebruikt.

Investeringsquote

Bruto kapitaalinvesterings in vaste activa in een bedrijfstak als percentage van de bruto toegevoegde waarde van de bedrijfstak. Het betreft hier niet alleen de investeringen door ondernemingen maar door alle sectoren van uitvoering (publieke en private partijen).

Randstad

In deze publicatie wordt onder de Randstad verstaan: de provincie Zuid-Holland; de provincie Noord-Holland; de provincie Utrecht; provincie Flevoland.

Recessie

De toestand waarin de economie verkeert wanneer het volume van het bruto binnenlands product (na correctie voor seizoeninvloeden) twee opeenvolgende kwartalen krimpt.

Zelfstandigen

Zelfstandigen zijn personen die een inkomen ontvangen door voor eigen rekening of risico arbeid te verrichten in het bedrijf of het beroep dat zij zelfstandig uitoefenen. Ook meewerkende gezinsleden worden tot zelfstandigen gerekend, tenzij zij een arbeidsovereenkomst zijn aangegaan.

Technische toelichting

Inleiding

Regionale rekeningen geven een kwantitatieve beschrijving van het economisch proces van regio's binnen een land en sluiten aan op de nationale rekeningen. De nadruk in de regionale rekeningen ligt op de productie en inkomensvorming. Theoretisch kunnen de nationale rekeningen beschouwd worden als de sommatie van de regionale rekeningen. De productie in een land wordt immers voortgebracht door bedrijven en instellingen in de verschillende regio's, de zogenoemde 'ingezetenen eenheden'. In de Nederlandse praktijk worden echter eerst de nationale rekeningen samengesteld en worden vervolgens de regionale cijfers hiervan afgeleid.

Bij het samenstellen van de regionale rekeningen worden dezelfde concepten en definities gehanteerd als bij de nationale rekeningen. Voor beide wordt aangesloten op de internationale richtlijnen van het System of National Accounts 2008 (SNA 2008) en het Europees systeem van nationale en regionale rekeningen 2010 (ESR 2010). Hierdoor zijn de uitkomsten van de regionale rekeningen zowel binnen Nederland als internationaal vergelijkbaar. Een van belangrijkste gebruikers van deze cijfers is de Europese Unie. Het regionale bruto binnenlands product (bbp) per inwoner is een van de criteria voor het toekennen van uitkeringen in het kader van de Europese structuurfondsen.

Regio's

Het Nederlandse deel van het continentaal plat in de Noordzee en de Nederlandse ambassades in het buitenland vallen onder het economisch gebied van Nederland. De activiteiten in deze gebieden maken deel uit van de Nederlandse economie maar zij worden niet aan de provincies toegekend. Voor dit doel is de zogenoemde Extra-regio gecreëerd. De som van de provinciecijfers stemt hierdoor niet overeen met het nationale rekeningencijfer. In de tabellen met provinciecijfers in deze publicatie is de Extra-regio weggelaten. In de regionale rekeningen wordt de actuele regionale indeling gehanteerd.

Bij grenswijzigingen door bijvoorbeeld gemeentelijke herindelingen ontstaan, meestal beperkte, breuken. Bij grotere breuken worden volgtijdelijk vergelijkbare reeksen samengesteld. In Nederland vinden vrijwel jaarlijks gemeentelijke herindelingen plaats. Verhuist er daarbij een (deel van een) gemeente van het ene Corop-(plus)-gebied naar het andere, dan moeten de economische resultaten van de betreffende regio's met de nodige voorzichtigheid worden bekeken. Dit geldt met name wanneer de regio's die veranderen relatief weinig inwoners tellen. Een grote herindeling in de recente jaren vond op 1 januari 2011 plaats in de provincie Utrecht. Door de vorming van de gemeente Stichtse Vecht uit Breukelen, Loenen en Maarsen verloor de regio West-Utrecht veel inwoners aan het veel dichter bevolkte Stadsgewest Utrecht. Dit heeft met name gevolgen voor de resultaten voor West-Utrecht. Van 2010 op 2011 daalde het arbeidsvolume hier met 15 procent. Dit heeft niet of nauwelijks met de economische werkelijkheid te maken.

Op de website van het CBS wordt op diverse plekken aandacht geschonken aan gemeentelijke herindelingen. Zie bijvoorbeeld onder Methoden/classificaties/overzicht/gemeentelijke-indeling. In de onlinedatabase StatLine wordt onder Nederland regionaal/Regionale indelingen/Gebieden in Nederland per verslagjaar de actuele lijst van gemeenten gegeven, plus de verspreiding daarvan over diverse regionale indelingen.

Methoden

Er zijn grofweg twee methoden om regionale rekeningen samen te stellen: bottom-up en top-down. Bij de bottom-upmethode worden gegevens over in de regio gevestigde eenheden opgeteld tot een regionaal cijfer. De som van alle regionale cijfers moet overeenkomen met het nationale cijfer. Bij de top-downmethode wordt het nationale aggregaat verdeeld met een verdeelsleutel. Meestal wordt hiervoor informatie over de beloning van arbeid of de inzet van arbeid gebruikt. Bij gebruik van de bottom-upmethode staan gegevens van individuele eenheden uit de productiestatistieken centraal. Wanneer een eenheid vestigingen in verschillende regio's omvat dan wordt de informatie van deze eenheid toegedeeld aan de betreffende regio's, meestal op basis van de beloning of de aantallen banen van werknemers.

Voor een deel van de economie zijn geen goede gegevens van de individuele eenheden beschikbaar. Hiervoor wordt dus teruggerepen op de top-downmethode. Omdat de regionale inzet van arbeid bij deze methode cruciaal is, dienen afgeleide cijfers over regionale arbeidsproductiviteit (bruto toegevoegde waarde per arbeidsjaar) met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden.

Kerncijfers Regionale rekeningen

In de regionale rekeningen worden de volumemutaties anders berekend dan in de nationale rekeningen. In de regionale rekeningen worden de berekeningen uitgevoerd op bedrijfsklasseniveau en niet zoals in de nationale rekeningen op het niveau van goederen en diensten. Verder worden de gegevens in de regionale rekeningen eerst in lopende prijzen samengesteld terwijl dit in de nationale rekeningen simultaan in lopende prijzen en in prijzen van het voorafgaande jaar gebeurt. Nadat in de regionale rekeningen de cijfers in lopende prijzen zijn bepaald, worden deze gedefleerd om te komen tot de volumemutaties. Er zijn bij het CBS geen gegevens over regionale prijsontwikkelingen per bedrijfstak beschikbaar. Daarom worden de regionale uitkomsten van de productie en het intermediair verbruik, en dus van de toegevoegde waarde, per bedrijfsklasse gedefleerd met nationale deflatoren. Overigens wordt voor de landbouw en de aardolie- en aardgaswinning wel gebruikgemaakt van regionale verdelingen van de geproduceerde goederen.

Voor de meest recente voorlopige jaren zijn geen ramingen van het regionale bbp in lopende prijzen beschikbaar. De economische groei naar regio wordt voor die jaren gebaseerd op de productiestructuur van het voorgaande jaar en de nationale ontwikkelingen per bedrijfsklasse. Voor enkele bedrijfsklassen (landbouw, aardolie- en aardgaswinning, verhuur van en handel in onroerend goed) worden wel regionale gegevens ingezet. Verder worden voor enkele (verzorgende) bedrijfsklassen cijfers over de bevolkingsgroei meegenomen. Alle voorlopige cijfers kunnen onderhevig zijn aan bijstellingen, maar door de gehanteerde methode geldt dit in hoge mate voor de economische groeicijfers naar regio van het meest recente jaar.

Het bbp is de som van de toegevoegde waarde tegen basisprijzen per bedrijfstak en het saldo van de productgebonden belastingen en subsidies. Deze laatste post is niet volledig toe te wijzen aan de verschillende bedrijfstakken. Basis voor het regionaliseren zijn juist de cijfers over de toegevoegde waarde per bedrijfsklasse. Conform internationale afspraken worden de productgebonden belastingen en subsidies verdeeld over de regio's overeenkomstig de totale toegevoegde waarde tegen basisprijzen om tot het bbp tegen marktprijzen per regio te komen.

Revisiestrategie

De regionale rekeningen sluiten aan op de nationale rekeningen, niet alleen qua concepten en definities, maar ook wat betreft de revisiestrategie. Eens in de 5 à 10 jaar worden bij een revisie de niveaus opnieuw bepaald en tussen revisies worden de jaar-op-jaar veranderingen zo juist mogelijk weergegeven. Conceptuele wijzigingen, nieuwe of gewijzigde bronnen en eventuele correcties worden pas bij de periodieke revisies doorgevoerd. Om de vergelijkbaarheid in de tijd te behouden worden dan ook de cijfers over eerdere jaren aangepast.

De nationale rekeningen en de regionale rekeningen zijn recentelijk onderworpen aan zo'n revisie. Deze is ingegeven door de eis om aan te sluiten bij nieuwe Europese richtlijnen, het Europees Systeem van Rekeningen (ESR) 2010. Ook is de revisie aangegrepen om nieuwe brongegevens in te zetten als basis voor de ramingen. De gegevens in deze publicatie sluiten aan op het nieuwe ESR.

Publicaties

De regionale economie 2012

Een beeld van de regionale economie 1995-2005

Regionale investeringen in vaste activa 1995-2006

Nationale Rekeningen 2013

De Nederlandse economie 2013

Het dossier Nederland regionaal, te vinden op www.cbs.nl (thema's/dossiers/Nederland regionaal), bevat naast informatie over de regionale rekeningen een schat aan andere regionale gegevens, gerangschikt op thema. In het domein Nederland regionaal zijn in pdf-formaat de publicaties van de regionale rekeningen opgenomen. De meest recente zijn 'de regionale economie 2012', 'regionale investeringen in vaste activa 1995-2006' en 'een beeld van de regionale economie 1995-2005'. Alle tabellen van de regionale rekeningen staan in de elektronische database StatLine (Thema's/macro-economie/ Regionale rekeningen).

Medewerkers

Edgar Angus

Rita Bhageloe-Datadin

Hans Langenberg

Ilham Malkaoui

Paul Mangoenkarso

Nico Mens

